

ЦРНОГОРСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ
ГЛАСНИК ОДЈЕЉЕЊА УМЈЕТНОСТИ, 28, 2010.

ЧЕРНОГОРСКАЈА АКАДЕМИЈА НАУК И ИСКУССТВ
ГЛАСНИК ОДДЕЛЕНИЯ ИСКУССТВ, 28, 2010.

THE MONTENEGRIN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
GLASNIK OF THE DEPARTMENT OF ARTS, 28, 2010.

UDK 821.163.4.09'1 Jovović R.

Лидија ТОМИЋ*

ПОЕТСКА САЗВЕЖЋА РАНКА ЈОВОВИЋА

Анстракт: Поезија Ранка Јововића је самосвојна, модерна и доминантна у токовима српске поезије. Живи и развија се од шездесетих година прошлог вијека и у својој еволуцији и континуитету посједује развојну нит и унутрашњи склад мотива завичаја и урбане средине, човјека, његовог Распећа и Бога. Пјесничка трагања за смислом постојања у теми љубави и искушењима пролазности и вјечности пјесник смирује у искуству стварања, мада су његов поетски агон и катарза увијек у складу с изразитим пјесничким немиром и побуном.

Кључне ријечи: Поезија, пјеснички мотиви, пјесничка побуна, поетски субјект, пјесничка космогонија, стих, метафора, симбол

Пјесничко дјело Ранка Јововића симболизује аутентични пјеснички глас и доживљај свијета. Јединственост његове поезије налази се у инспиративној равни егзистенцијалних тема и у аутентичним изазовима бића и свијета. Дијалог времена и животног искуства учинили су да Јововић живи своју поезију, да је рађа и предаје читаоцима из тренутака поетског искушења и промишљања свијета. Стога је његова поетска мисао жива и гранитно постојана у традицији српске поезије и језика.

Аутентичност Јововићеве пјесничке мисије огледа се у импулсивности поетског стварања и односа према свијету. Ранко Јововић је пјесник бола и побуне, лице и дух бoемског неприхватања свијета. Између човјековог пада и тихе наде у обновљивост небеске хармоније, одвија се крик горког искуства, оног које сеже из свесловенске туге, ништавила и пролазности. Тема постојања искушава

---

* Редовни професор на Филозофском факултету у Никшићу

стварно и могуће видљивог и невидљивог свијета и осјећај (не)испуњења у стањима празнине и угрожености.

Ако се у Јововићевој поезији може говорити о сазвежђима, онда је центар тог универзума лирски субјект, видљив у перспективи духа и душе пјесничког свијета. Ако се посматра позиција лирског субјекта, библијски Јов пулсира у бићу страдања („згрчен у лицу, у ходу, згрчен у болу”, „Завичајна песма”) и модернистички схваћеном немиру, у портрету савременог човјека који искушава тајну постојања. Рани стих „Ми никада нисмо на правом путу” сугерира трагично осјећање свијета, али и емоционално разубуђено стање поетског духа који у побуни проналази спасење. Из празнине свијета се улази у пуноћу поезије, у оно што се, пјесничком ријечју, конкретизује у пјесми:

*„Ја не видим дан, ал видим нешто смјело –
Паклене шуме у азуру, калне.
Видим продјевене звијезде ми кроз ждријело
Умашћена чела, бијеле шакале”.*

(Завичајна пјесма)

Поетско сновиђење посједује пространство „душе” и њене „врлетне” природе. Јововић подразумијева еруптивну енергију у доживљају пролазности, нарочито у оном што се пјеснички боји метафорама ружноће и пада. Антејски крик Ранка Јововића лирски умножавају мотиви породичне и националне судбине, спојени у дескрипцији природе и урбане средине. Између питорескности завичаја, не без семантичке симболике рађања и умирања и гвоздене слике урбане средине, поезија овог пјесника раскриљује „злодух” сопствене муке. „Ждерући себе”, поетско испуњење је оствариво у искушавању вјечне тајне којом се инспирише биће постојања. Тајна је велика тема Јововићеве мисаоне лирике. Она је и божанска, и егзистенцијална, и институционална, дакле, митска и стварносна, архетипска и историјска, долази из дубине судбинске неизвјесности и извјесности смрти. Јововићева заокупљеност тајном садржи свемирске слутње свјетлости и демонске знаке мрака. Симболи првог пјесничког свијета су небо и Бог, а другог, мотиви мрачног и „крвавог кошмара” који укрштају бајковите и мрачне асоцијације пјесничког искуства. Тешки снови очућавају биће природе, а демонска

природа бића стања туге, што, у рефлексiji зла, именује семантику отуђења („Старинска пјесма”).

„Плахе ријечи” пјесничке побуне улазе у спектар изгубљене хармоније, а ширина словенске туге у халуцинантна откровења зла. Жудња за открићем тајне окреће поетски субјект за „собом давним”, за свјетлошћу дана која лијечи и не „лијечи” тугу. Реторско питање: „Гдје ћу дане тужан гдје моје откриће” („Леш о лешу виси”) испољава немоћ бића да превазиђе себе. Гротескна деформност човјекове пропадљивости не одустаје да „по стоти пут ствара (м) / један свијет” („Жучна градња”), да пјеснички напада и брани свијет у нестајању. Инкарнација отпора видљива је у стањима патње – „мучим се”, „умножавам се”, „не попуштам”, „вучем своје удове, летим”, „кидишем” и у статусу пјесничке моћи над судбином пропадања: „Да сам само човјек/ Скапао бих поодавно” („Жучна градња”).

Јововићева побуна видна је и онда када се поетски субјект спасава бијегом у „јачи дио” себе. Егзистенцијални страх се модернистички визуализује тренуцима понора и покорe. Док куди и „проклиње” људске слабости, Јововић онеобичава слику народа која „испија своју част”. Тема бешчашћа, тако, наглашава бастионе српске традиције, културе и језика, угрожене стањима порока („Написао бих бољу пјесму/ Ал с киме дијелити радост,; „Зоро земаљска/света ли си”). Стога, откривање поетског „ја” и поетског „ми”, у фрагментарној структури поетских цјелина и књига поезије, широко, савсим епски, развија тему зла у егзистенцијалном и историјском времену. Као „новорођени дивљанин/са дна овог шупљег дна/Где човек и нешто живе удружени/Где човек и ништа рат воде”, пјесник поетски ломи и свијет, и вријеме, имајући у виду трагику српског народа и бића у времену. Пјесникова комуникација са свијетом је „рушиљачка” и она се, у семантици стварања, доживљава креативно:

*„Јесам песник
Рушиљачки
Ил’ чудовиште
Које угњетава
Мир, Човеку.”*

Бунтовност Ранка Јововића је значењска, изазвана својствима апсурда и земаљског лудила („белог лудила”) у реалности егзистен-

цијалног страха и потиштености. Метафоризација бића у негативном значењу („мишеви, мачке, пролазници”) бодлеровски улази у тему сплина и урбаног отуђења. Суровост свијета подразумијева немилост пада. Пјесма „Пума у излогу/Тигар на улици” рефлектује контраст човјековом „окрсном лику и облику” из којег се и одређује пјесникова побуна („Ја сам за бога акције”, „Хвалећи овај свијет”). Апсурд помјерених вриједности и оног дијела свијета који се проналази у илузији, алтруизму и боемској „беспослици”, визуализује затровани дух савременог доба („Моје тело и моја душа/Велико су стовариште заразе”, „Експрес”) и поразно стање изгубљеног човјека („Ја сам, жваћем – Жваћем жвакаће мисли”, „Експрес”).

Портрет измијењеног идентитета ураћа у биће отуђености, а пороци дехуманизоване егзистенције у гротеску помјерености. Ако се пјесничко биће везује за зло да би га разбио, онда се и апостофа злу („Пса ми”) чита у инверзији унутрашњег богатства које не стари, али „страда”. Суровост свијета се остварује у катастофичкој енергији страдања. Пјесникова побуна тиче се „прождирања” човјека, било да је ријеч о идеолошким системима или временима тоталитарне свијести. Стање „не – реда” у Јововићевој поезији подразумијева живот са страшћу и, њему супротан, живот без страсти, односно живот нишчег и згаженог човјека. Поетски отпор има значење подвига и он се садржи у непристајању на егзистенцијални мрак.

Издвојеност поетског субјекта у средишту Јововићеве побуне антиципира егзистенцијално уништење и немоћ („Све је осуђено на пролазност/Сви ће уживати у сопственом труљењу”, „Je suis razite”). Енергија пада брутално разобличава особине гротескних фигура и човјека – мајмуна. „Друг мајмун” и други „размајмумњени” ликови хуморно, и болно, градирају стање „крвожедног” времена. Свјетлосни искон егзистенције нестаје у црним бојама човјекове несреће. „Црни свијет” је поетичко средиште пјесниковог активизма и њим је изазван статус човјека који се, као „homo idioto”, подвргава правилима новог времена.

Друго поетичко средиште Јововићеве поезије је у паралелизму слободе и страха, слободе и њене моћи да искушава скученост бића. Јововићев анархистички дух превазилази границе зла и добра у молитви за човјеково спасење. Угроженост бића наглашена је реалношћу маргинализованих вриједности егзистенције („Боже мој, јесам ли лудо сам”, „Самоћа”). Тема жртве („Рођен сам у знаку црва, лава, вриска”, „Пјесмурина”) отвара и тему прогона, а тема страдања ис-

куство пада, означено косовском трагедијом и брозовском историјом, трансформацијама српског рода и језика. Горчина колективног и личног искуства укршта сјенке прошлости и „злодухе” времена, слику „бронзаног бога” и острашћеног политичког лудила.

Симболичка асоцијативност изабраних тема сустиже се у мотивима земље и завичаја, породице и друштва, природе и града. Теме живота и смрти спајају се у љепоти и недовољности испуњења. Тема зла не поништава просторе среће, али се они налазе иза „баруштине” утамничења. Тема распећа је егзистенцијална и њом Јововић именује човјеков живот на земљи. А земља у његовој поезији је симбол нестајања („Земља за укоп”), самоће („Боже мој, јесам ли лудо сам”, „Самоћа”), срама и сна („Живот је срам и сан”). Паралелизам „нишчих и господара” Јововић третира трагикомичним облицима подсмјеха и ироније („Ми смо народ носат”). Хуморна инкарнација људских слабости блиска је гогољевској и домановићевској сатири порока. Добро егзистенције сагласно је озарењу пораженог човјека у нади и васкрснућу „дојучерашње свите и дивоте” и шекспировски угрожене „данске чарне”.

Нестајање „митског, пречистог рода” евоцирано је лицем патње. Поетски субјект варира интензитет „осјећања и страсти” у контрасту јаве и сна о љубави. Жена у Јововићевој поезији је и мајка, и вољена драга, и Ана Ахматова, и Љиља Брик, она је лице, дух и слутња емоционалног заноса и патње.

Контемплативност Јововићеве поезије је пјеснички флуентна, одређена у семантичком тежишту изабраних мотива. Они се тичу односа према свијету, свом роду и његовој судбини, према историјској амплитуди „вучјих” времена и насиља. Поезију Ранка Јововића репрезентује активизам поетске реакције на изазове живота. Од теме патријархалног огњишта до визије рушевина и згаришта, од теме људске несреће до тема „смрти, понижења, пропасти”, од ријечи „страшно” и „нејако” до молитве „Боже прости”, одвија се лирски дневник и драма усамљеника и пјесника, поете и бунтовника, паганина и хришћанина, човјека коме су сва чула преточена у ријечи, у детаље, у палету топлих и хладних боја, у осећања, у бол, у сјећање и мијене. Једном ријечју, у поетски врисак пред лицем пролазности и нестајања, пред злом и падом („бурдањем”) бића у ништавило и срам. Јововићева метафора „вијенца од змија” персонификује испреплетеност љубавног и родољубивог мотива („А моја је драга земља / и у земљи драга”), што се, у изазовима зла, у псећој топогра-

фији страсти, тумачи Јововићевом одбраном од анималних порива бића, емоционално доживљених уједа и реалистички мотивисаних особина зла. Синтагме зла („пси рата“) значењски урањају у тему рашчовјечења и проклетство бића да припитоми зло („пса ми“).

Јововићева тема земаљске „угробљености“, сасвим усредсређено, детерминише немир постојања. Њим се побуђује егзистенцијални страх и потреба за спасењем („Ја ћу ширити немир док мир овај траје“). Лажни конформизам поетички наглашава значење побуне, оригиналне у теми пјесниковог „дивљег плача“ и егзистенцијалног распећа.

Средишту Јововићевог поетског универзума блиска је метафора куће. Она се налази „на бојишту“, „сред некућа“ и „сред посрнућа“, што, у семантичком значењу, концентрише позицију бића између крста и мача, крви и пламена, смрти и сеоба, бешчашћа и бјеснила „гомиле“. У циклусу пјесама „Из дневника Сабљо Плава“ поетски фрагменти о празнини и разарању, о сузи и казни, о разрушеним храмовима, о пјесницима и писцима, њиховом дјелу и дјелу људске среће и несреће, мисаоно нарастају до дилеме: „Шта је човјек без подвига, Господе“. Није ли у овом обраћању Јововић отворио тему васкрсења и вјечности. Продубио је тему жртве у слици Оца и Сина, тему гријеха „у братству које предводи Јуда“ и тему Бога пред којим Јововић исписује „неподношљиви дневник“ људске природе. Јововић, слично Андрићу, слика свијет „пун гада“ (у пјесми „Бол“), свијет пакла, али и свијет, „једном рођених“, издигнутих изнад ужаса постојања.

Активизам Јововићевог непристајања на изазове времена третира политичке теме комунизма и лажне демократије која „и пјеснике држе / за непријатеље“. Етичка димензија Јововићеве поезије значајно осветљава драму нашег времена, од злочина у име бољег свијета до националних знамења новог човјека. Хуморна парадигма његове сатире је инспиративна и истинита, поразна у односу на предмет сарказма и критике. Јововићево снижавање квазивриједности и лажног морала је поетски убојито, лексички директно и комуникативно. Под згаженим вриједностима истините традиције, поетски субјект „грми“ и ћути, сабран у пјесми, у својој поезији и разарању лудила. Јововићев „допринос разарању свијета“ обогаћује смисао побуне („Био сам бијесан Боже“) и пјесничке слободе да ствари назове правим именом. Гротескна експресивност свијета и његова тра-

гикомична деформност није поништила топлу емоцију према природи, завичају и симболима свјетлости.

И док Јововићев крик, „просут по земљи”, удара „на олтар камени” и простор дехуманизоване урбане средине, поезија овог пјесника ниједног тренутка не изневјерава духовност која садржи мудрост, изњедрену из бола постојања и радости спасења. У поетском дослуху с Дучићем, Црњанским, Достојевским, Ничеом, Радичевићем и Његошем, Сунцем поезије и исконом љубави, тема егзистенције има анђеоско и демонско лице свијета:

*„Суза је Бог, стаза, поглед на свијет /
Проливање суза
Јаче је од Сунца*

*Суза је анђео
Али и демон*

*Пред лијепим Христом
И антихрист плаче*

*Вјечност је суза
У људском оку”.*

(„О сузама, опет”)

Антрополошка слика бића у Јововићевој поезији садржи паралелизам узвишеног и ниског. Уз профано, постоји божанско, уз пад и подвиг. Распрострањеност једног и другог умножава доживљај Јововићевог поетског каледиоскопа. А он обузима и земљу, и небо, и мајку и Господа, и жену и пивницу, и очај и надахнуће. Болно саживљавање са судбином страдања изњедрило је снажно осјећање Бога, а побуњено пјевање људске патње, одрицање од њега. Међутим, циклус пјесама под називом „Кајање и маштање” апострофира човјека у Богу, човјека пред Богом, човјека без Бога. Пред Свемогућим поетско биће и постоји, и не постоји. У Богу се налази тајна дана и ноћи, смрти и живота, али и извјесност спасења изван „бандитског”, разуреног, содомског, иродског свијета. Поетски љетопис Јововићеве поезије не идеализује слику народа („Сит сам твојих бајки/И предања/Доста ми је твога/Леле и кукања./Дојадило ми вјечито прољеће/које чекамо/које доћи неће”), напротив, необично „ми” артикулише лудило савременог доба, при чему, илузија моћи не-

стаје у свеопштем ништавилу. Јововићева резигнација није тиха већ громогласна и убојита, страшна и контемплативна, у исти мах.

У пјесми „Запис”, посвећеној сјећању на Стевана Раичковића, чита се и идентитет Јововића – пјесника: „Монах и боем / Је ли у томе тајна / Пјесник је онај / Који монашки мисли / А боемски сања”. Ријетки су пјесници овог споја, и риједак је Ранко Јововић што муњама и молитвама, с опорашћу и горчином, с реториком у свом стилу, и молитвом у свом стилу, грубо и прекорно, с драинчевском енергијом бандита и романтичном душом пјесника, од почетка стваралаштва, влада врховима српске поезије. Пут његове поезије је развојни, не по хијерархији, већ по дубини њене неспорне вриједности.

Lidija TOMIĆ

LA CONSTELLATION POÉTIQUE DE RANKO JOVOVIC

Résumé

La poésie de Ranko Jovic réuni le sacré au profane de l'existence humaine sur la terre. Sa lyrique a trouvé son expression dans la puissante figure du sujet poétique, dans le sentiment du monde à partir des profondeurs de l'expérience humaine et de la révélation du symbolique de la crucifixion et de la résurrection. La révolte de Jovic est pleine d'énergie poétique qui fait mouvoir l'esprit et la matière de l'existence, l'être et l'espace dans les défis des mots et du vers. Les cris de sa lyrique sont remplacés par la tristesse, et la nostalgie par la révolte en face de la disparition.